

JANET WALLACH

ÇÖL KRALİÇESİ

Gertrude Bell'in, Arap krallarının
danışmanlığından Arabistanlı
Lawrence'in akıl hocalığına uzanan,
olağanüstü yaşamöyküsü.

6. BASKI

♥ can
çağdaş

Çeviri: PÜREN ÖZGÖREN

JANET WALLACH
ÇÖL KRALİÇESİ
GERTRUDE BELL'İN OLAĞANÜSTÜ YAŞAMI

Can Çağdaş

Çöl Kraliçesi: Gertrude Bell'in Olağanüstü Yaşamı, Janet Wallach

İngilizce aslından çeviren: Püren Özgören

Desert Queen: The Extraordinary Life of Gertrude Bell

© 1996, Janet Wallach

© 2004, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı ve Goldfarb & Associates aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2004

6. basım: Ekim 2019, İstanbul

Bu kitabın 6. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Editör: Seçkin Selvi

Düzeltili: Tuğba Eriş, Ebru Aydın

Mizanpaj: M. Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-2582-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750725821

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

JANET WALLACH
ÇÖL KRALİÇESİ
GERTRUDE BELL'İN OLAĞANÜSTÜ YAŞAMI

BİYOĞRAFI

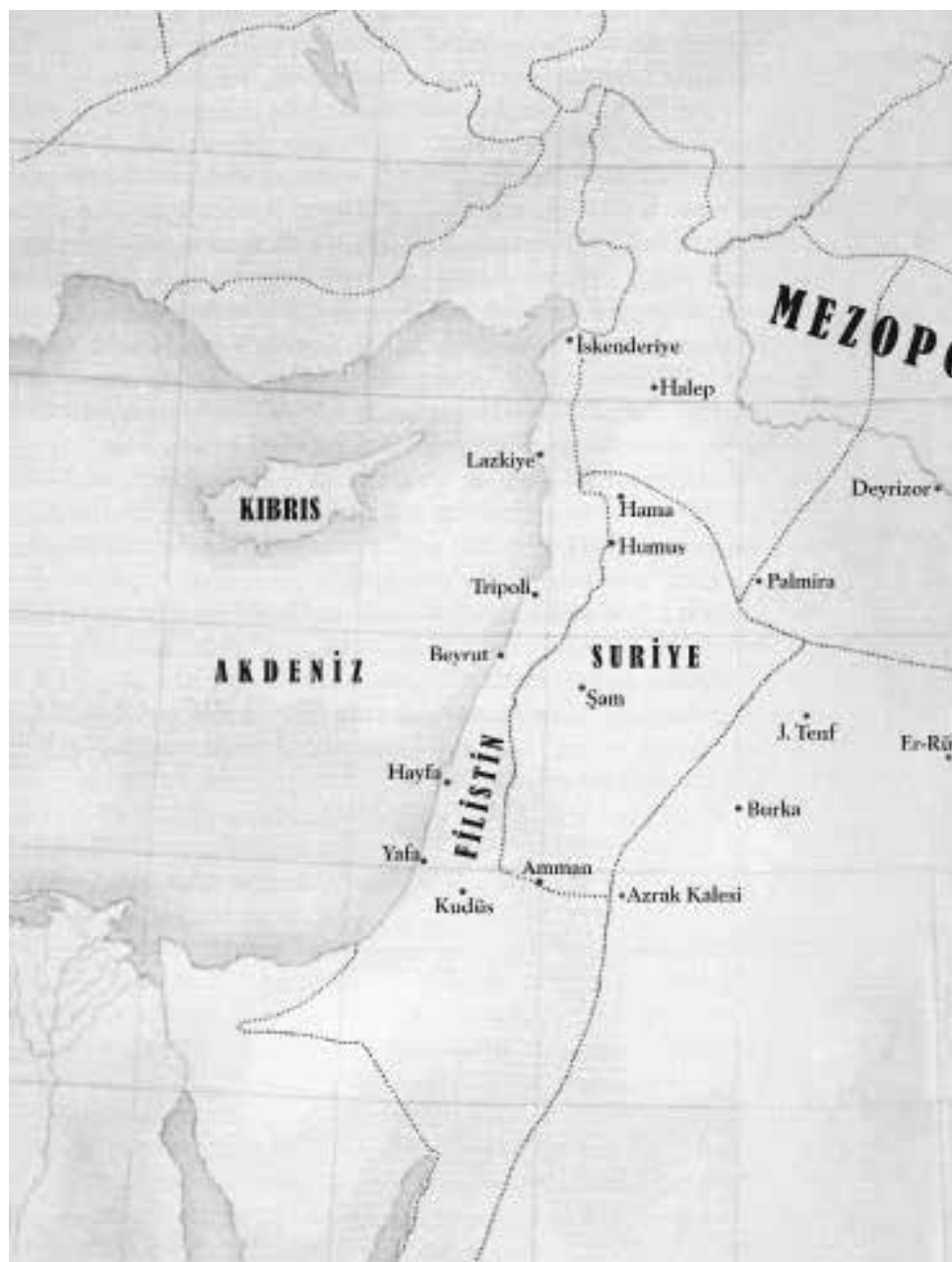
İngilizce aslından çeviren
Püren Özgören

♥can

JANET WALLACH, Ortadoğu konusunda ayrıntılı araştırmalar yapan ve bu araştırmalar sonucunda çeşitli incelemeler ve romanlar yazan Amerikalı bir gazetecedir. *Çöl Kraliçesi: Gertrude Bell'in Olağanüstü Yaşamı* kitabının yanı sıra *Arafat: In the Eyes of the Beholder* (Arafat: İzleyicinin Gözüyle), *Still Small Voices* (Henüz Yükselmeyen Sesler) ve *Seraglio* (Saray) Ortadoğu olaylarıyla ilgili kitaplardır. Bunların dışında *The Richest Woman in America: Hetty Green in the Gilded Age* (Amerika'nın En Zengin Kadını: Altın Çaęda Hetty Green), *Chanel: Her Style and Her Life* (Chanel: Stili ve Yaşamı), *Working Wardrobe: Affordable Clothes That Work For You* (Sonuç getiren Gardrop: Size Katkı Sağlayan Giysiler), *Looks That Work* (İşe Yarar Görünüm) adlı kitapları vardır. Eřiyle birlikte kurduğu "Barışın Tohumları" örgütünün yönetim kurulu üyesi ve fahri başkanı olarak barışçıl eylemleri destekleyen Wallach'ın yazıları, *The Washington Post Magazine*, *Smithsonian Magazine* ve daha birkaç dergide düzenli olarak yayımlanmaktadır.

PÜREN ÖZGÖREN, 1957'de Adana'da doğdu. Avusturya Lisesi'nde eğitimini tamamladıktan sonra Miami Üniversitesi'nde eğitim gördü. F. Scott Fitzgerald, Doris Lessing, D.H. Lawrence, Roald Dahl, Patricia Highsmith, Yukio Miřima, Henry Miller, Lawrence Durrell, Ernest Hemingway, Toni Morrison, Susan Sontag, Khaled Hosseini, Janet Wallach, Roman Polanski, Truman Capote gibi yazarların eserlerini dilimize kazandırdı.

Beni sevgiyle kuşatan John, David ve Michael'a

BİRİNCİ DÜNYA
SAVAŞI'NDAN ÖNCE
ORTADOĞU

ORTAMYA

İRAN

BİRİNCİ DÜNYA
SAVAŞI'NDAN SONRA
ORTADOĞU

K İ Y E

İRAN

IRAK

KUVEYT

R A B İ S T A N

Önsöz

Çevresi her zaman erkeklerle sarılıydı; zengin, güçlü erkekler, diplomatlar, şeyhler, âşıklar ve akıl hocaları. Onu gözünüzde canlandırmak için Victoria döneminden alımlı, duruşuyla kendine güvenini belli eden, kıvılcıklı saçlı bir kadın düşünün: insanı delip geçen yeşil gözler, uzun, sivri uçlu bir burun, nerede olursa olsun, ister Londra, Kahire, Bağdat isterse çölde, daima bir erkek halkasının tam merkezinde duran, son derece şık, incecik bir beden. Dolayısıyla 4 Nisan 1927’de, ölümünden bir yıl kadar sonra çisentili bir akşam Londra’daki Kraliyet Coğrafya Kurumu’nda ona saygılarını sunmak üzere toplananların tamamının erkek olması kimseyi şaşırtmadı. Beyaz papyonlu, fraklı, göğüsleri madalyalı bu göz alıcı topluluğun toplantı salonunda bulunma nedeni, hem kendilerinin hem de onun keşiflerini anmaktı.

Adı salonda uçuşuyordu: “Gertrude Bell. Gertrude Bell.” Hepsinin de kabul ettiği gibi o, Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda Britanya İmparatorluğu’nun en güçlü kadınıydı. Alçak sesle de olsa, ona “Irak’ın taşsız kraliçesi” deniyor, onun Arabistanlı Lawrence’ın arkasındaki beyin olduğu fısıldanıyordu. Aralarından birkaçı da, çöldeki sınır çizgilerini onun çizdiğini, çölü Winston Churchill’e hazırladığını söylemeyi göze alabiliyordu.

Kimileri onun kendini beğenmiş, kibirli ve gözünü hırs bürümüş bir zorba olduğunu söylerken kimileri de çiçeklerle çocuklar karşısında yüreğinin nasıl yumuşayıverdiğini, bir eş ve bir anne olmayı dünyada nasıl her şeyden çok, umutsuzca istediğini biliyordu. Bir kere nişanlandığını, daha sonra da hüsrarla biten bir aşk yaşadığını duymuşlardı; neden hiç evlenmediğini merak ediyorlardı.

Bir avuç erkek, onun modern Irak devletini yaratarak mutlak bir mucize gerçekleştirdiğini kabul ederken, onu Arapları körü körüne desteklemek, kaptırlarına boyun eğmek, Britanya’ya bir sürü

sorun ve masraf açmakla suçlayanların sayısı daha fazlaydı. Bu yaşam dolu, coşkulu kadının melankolik Arap Prensi Faysal'a âşık olduğunu, bir genç kız gibi aklının başından gittiğini ileri sürenler çıkmıştı elbette, ama elde ettiği başarıları hiç kimse yadsıyamıyordu: Oxford'da Modern Tarih dalını üstelik parlak bir dereceyle bitiren ilk kadın; yedi kitabın, akademik bültenlerden *The Times*'a kadar pek çok ciddi yayın organında yayımlanan sayısız makalenin; Britanya hükümeti tarafından bir başyapıt olarak değerlendirilen *Beyaz Kitap*'ın yazarı. Büyük Savaş'ta "Siyasi Subay" rütbesi alan, savaşın sonuna kadar "Doğu sekreterliği" makamına getirilen tek kadın. Kraliyet Coğrafya Kurumu'nun altın madalyası, Britanya İmparatorluğu'nun şeref nişanı sahibi, Bağdat Müzesi Eski Eserler Bölümü'nün Onursal Müdürü.

Coğrafya Kurumu'nun üyeleri onun Büyük Savaş'tan önceki yaşamını da andılar: Ortadoğu'nun Müslüman, erkek dünyasında, tek başına bir İngiliz kadını, Araplar hakkında yazan ünlü bir yazar, bilgili bir arkeolog, çok şık giyinen, sofrasından porselenleri ve kristalleri eksik etmeyen gözüpük bir gezgin, deveye de ata da aynı ustalıklarla binen, Arap çöllerinin en tehlikeli yörelerinde gönülünce gezinen bir maceracı. Birinci Dünya Savaşı'nda Britanya adına bilgi toplamak için düşman hatlarının gerisine sızan bir casus olduğunu da, 1926'da onu Irak'ta ziyaret eden Vita Sackville-West'in onu nasıl tanımladığını da duymuşlardı: "Dizginlenemez bir enerji. Canlılığını, coşkusu bir anda karşısındakine de aşılama yeteneği; yaşamın dolu dolu, zengin, heyecan verici olduğunu hissettirme gücü." Ama yine aynı ziyarette, dostunun ne kadar halsiz, bitkin görüldüğü de Vita'nın gözünden kaçmamıştı. Gertrude Bell'in yaşamı bundan birkaç ay sonra, elli sekizinci doğum gününe iki gün kala, trajik bir biçimde sona erecekti.

Onuruna düzenlenen toplantıda, bu seçkin gruba seslenen babası, seksenlerindeki Sir Hugh, pek çok kişinin zaten bildiği benzersiz ilişkilerine değindi. "Bence," dedi, "bizim kurmayı başardığımız o özel, mahrem ilişki bugüne kadar hiçbir baba kıza nasip olmamıştır." Aynı akşam bir konuşma yapan, Gertrude Bell'in yol göstericisi ve Kraliyet Coğrafya Kurumu'nun Başkanı David Hogarth, onun Arap dünyasındaki serüvenlerini şöyle özetledi: "T.E. Lawrence bize 1917 ve 1918 Arabistan seferlerine başlama işaretini, Gertrude'un raporlarına dayanarak verdi." Gertrude Bell'in çöl yolculuğu, yaşam yolculuğundaki sayısız kilometre taşından yalnızca biriydi.

BİRİNCİ BÖLÜM

Victoria döneminden
bir muhafazakâr

1

Büyük ve onurlu bir soy

Büyük insanlar tıpkı büyük imparatorluklar gibi, tarihte iz bırakır. Bütün zamanların en büyük imparatorluğu, ister okyanuslara yayılma isterse sahip olduğu yüzölçümü ve nüfus açısından, kendisinden önceki bütün imparatorlukları geride bırakanı, Kraliçe Victoria dönemindeki Britanya İmparatorluğu'ydu. Kraliçe'nin olağanüstü gücü, Avrupa'dan Avustralya'ya, Hindistan'dan Amerika'ya, Afrika'dan Asya'ya, Adelaide'den Wellington'a, Bombay'dan Rangoon'a, Ottawa'dan Virgin Adaları'na, İskenderiye'den Zanzibar'a, Aden'den Singapur'a bütün kıtalara ve kıta parçalarına damgasını basmıştı. Britanya donanması denizleri denetliyor, Britanya kömürü gemileri, fabrikaları çalıştırıyor, Britanya bankerleri iş dünyasına para sağlıyor, Britanya tüccarları ticareti yönetiyor, Britanya gıdaları mideleri doyuruyor, Britanya işlikleri dünyanın her yanında yaşayan, çalışan, eğlenen insanların dörtte birini giydirdiyordu.

Britanya'nın evrenin merkezinde bulunduğunu en iyi kanıtlayansa, 1851'de Londra'da açılan ve dünyanın ilk fuarı olan "Muhteşem Sergi"ydi. Hyde Park'taki yeni Kristal Saray'da düzenlenen açılış gününe, "Bütün Ulusların Sanayi Ürünleri Büyük Sergisi"ni görmeye, (sergiyi tam kırk kez gezen) Kraliçe Victoria'nın yanı sıra, yarım milyon insan geldi – işadamları, sanayiciler, toprak sahibi soylular, diplomatlar, yöneticiler, tüccarlar ve işçiler. Bunu, çoğunluğu demiryoluyla ge-

len ve cam kubbenin altında, halı döşenmiş koridorlarda yürümek, hem Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya gibi yakın ülkelerden hem de Rusya, İran, Türkiye ve Çin gibi uzak yerlerden gelen malları görmek isteyen altı milyon kişi izledi. Akla gelebilecek bütün ürünleri, hayal bile edilemeyecek bazı ürünleri gördüler: kumaşlar, işlenmemiş deriler, dokuma tezgâhları, mücevherler, porselen, çikolata, kahve, çay, halı, otomatik tabanca, hidrolik pres, mekanik bıçkı, buğday öğütme makineleri, altın kuvars mengenerleri, yüksek basınçlı buharlı motorlar, yirmi dört tonluk, yekpare bir kömür kütlesi ve telgraf denen mesajları gönderen bir makine. Fuarı tasarlayan Prens Albert'in de belirttiği gibi serginin amacı, insanoğlunun nerelere geldiğini göstermek ve gelecekteki gelişmelere yön vermektir. Hiçbir ülke, Sanayi Devrimi'nin öncüsü ve "dünyanın atölyesi" olan Britanya'yı geçemedi. İmparatorluğun vatandaşları, dünyada kişi başına düşen en yüksek gelire sahipti ve Kristal Saray'daki on dört bin sergi pavyonunun yarısından çoğunda Britanyalı işçilerin emeği vardı. Britanya'ya ait pavyonlarda, sömürgelerden gelen ürünlere ek olarak Lancashire'dan İngiliz pamuğu, Yorkshire'dan dayanıklı yünlüler, İskoçya'dan ketenler, Birmingham'dan kesme aletleri ve süslü gümüşler, Sheffield'den cam ve çatal bıçak takımları, Northumbria'dan dev boyutlu makineler sergileniyordu.

Britanya'daki fabrikaların en çalışkanı, en işleği ise Northumbria'dakilerdi. İngiltere'nin kuzeydoğusundaki bu gözlerden irak yörede, bir zamanlar bacalardan fışkırıp havayı boğan ve gökyüzünü dolduran kapkara dumanların yadigarı olan gri bulutlar, sararıp solmuş hayaletler gibi hâlâ havada salınır. Northumbria. Sırf adı bile tatsız, iç karartıcı kasabaların, ıssız kırların ve karanlık denizlerin kasvetiyle uğulduyor. Northumbria'nın fabrikalarından, tersanelerinden çıkan gemiler, trenler, demir ve çelik, dünyanın toplam ihtiyacının yüzde kırkını karşılıyordu. Yeraltından çıkan tuz, kurşun, şap, demir cevheri ve kömürse, dünya gereksiniminin üçte ikisini. Kıyılarına yanaşan dev boyutlu, buharlı gemiler taşı-

dıkları mallarla Northumbria halkını, imparatorluğun en uç noktalarına bağlıyordu.

Northumbria, İngiltere'nin sanayi merkeziyse, Middlesbrough da örnek kentiydi. Çıplak tuz bataklıklarının üzerinde, 1801 yılında yirmi beş kişiyle kurulan kent, demiryollarının döşenmesinden ve demir fabrikalarının açılmasından sonra akıl almaz bir hızla gelişip büyüdü; 1851'de 7.431'e çıkan nüfusu, 1861'de 19.416'ya, 19. yüzyılın sonundaysa 90.000'e ulaştı. Madenlerden çıkan kömürü kokkömürüne dönüştüren kömür ocakları (1840 yılında Middlesbrough yılda bir buçuk milyon ton kömür çıkartıyordu), cevheri eritip demire dönüştüren tasfiye fırınları (1873'te üretilen demir cevheri, beş buçuk milyon tonda), gümüşsü demirle rafine kokkömürünü karıştırıp çelik üreten dökümhaneleri (1879'da çelik üretimi 85.000 tonun üzerindediydi), demiryolları, fabrikaları, çanak çömlek imalathaneleri, değirmenleri, gemileri, tersaneleri ve depoları, kente imparatorluğun dört bin yanından işçi çekiyordu. Sefil madenlerde ya da cehennemden farksız dökümhanelerde çalışmaya can atan genç erkeklerle kadınlar, Batı Midlands'tan, Galler'den, İskoçya, İrlanda, Doğu Hint Adaları, hatta Amerika Birleşik Devletleri'nden akın akın geliyor, bacalardan fişkıran parlak alevlerin aydınlattığı gece göğüne huşuyla bakakalıyor, buhar püskürterek kentten ayrılan lokomotifleri, Britanya'nın belli başlı kentlerine kömür, demir, çelik, çanak çömlek taşıyan tıka basa dolu vagonları hayranlıkla seyrediyordu. İş bulmaya gelenler, kahverengi tuğladan yapıma, kurum kaplı sıra evlerin önüne yığılıyor, isli havayı içlerine çekiyor, Galler prensine yaptığı konuşmada, Middlesbrough'nun dumanından kıvanç duyduğunu söyleyen belediye başkanını coşkuyla alkışlıyordu: "Duman, alinterinin göstergesidir... Refahın, zenginliğin ve her sınıftan emekçinin iş güvencesinin simgesidir... Dolayısıyla dumanımızla gurur duyuyoruz."

Hızla gelişip zenginleşen insanlar –sanayiciler, tüccarlar, avukatlar, doktorlar ve eşleri– arada bir doğum günü ya da evlenme yıldönümü gibi özel kutlamalar için kırk beş kilo-

metre kuzeye, Newcastle'a giderlerdi. Tyne Irmağı'nın üzerindeki bu büyük kent, Kuzey İngiltere'nin başkenti, canlı bir ticaret merkezi, işlek bir limandı; tiyatro izlemek, alışveriş yapmak, şık bir otelde akşam yemeği yemek için gidilecek tek yerdi.

Middlesbrough geçmişi olmayan, hızla serpilen bir kentken, Newcastle zengin bir tarihe sahip, çok eski bir kentti. Taze kır havasının özlemiyle yanıp tutuşan Newcastle halkı arabalarla Wallsend'e çıkar, İmparator Hadrianus tarafından Romalı askerleri Kelt savaşçılardan korumak için yaptırılan surların kalıntılarını inceler ya da İngilizlerin bir zamanlar kuzeyden gelen İskoçlar, Almanya'dan gelen Anglosaksonlar, Danimarka'dan gelen Vikingler ve Fransa'dan gelen Normanlarla savaştığı otlakları, sahilleri gezerlerdi. Bu 19. yüzyıl kentsoyluları kente dönünce de, Fatih William'ın oğlu tarafından ta 1080'de yapılmış olan şatonun zindanına tırmanabilir ya da bir zamanlar esnafın, zanaatçıların toplanıp genç çırakların maaşını saptadığı lonca merkezini dolaşabilirdi. Toprak ya da vergiler konusunda bir türlü anlaşamayan erkekler, artık İdare Meclisi'nde tartışmıyordu, ama Eyalet Sarayı'ndaki toplantılar hâlâ sürüyordu; Girişimci Tüccarlar Binası'nda özel kutlamalar yapılıyor, beş yüz yıllık Saint Nicholas Kilisesi'nde hep birlikte dua ediliyordu.

Kentin sanayisi de Newcastle'ın uzun tarihinin bir parçasıydı. Geçmiş 16. yüzyıla dayanan maden ocakları, Londra'ya 163.000 ton kömür sağlamış, kentin tersaneleri deniz taşımacılığı için sayısız araç üretmişti – önceleri ahşap yelkenliler, 1838'den sonra buharlı, demir vapurlar, daha sonra görkemli, çelik gemiler. Kentin eski iskelesi hareketli, cıvıl cıvıl bir rıhtıma dönüşmüştü; imparatorluğun dört bir yanındaki limanlara gidip gelen gemilerin limanıydı artık. Günün yirmi dört saati, yılın üç yüz altmış beş günü Newcastle'dan yola çıkıp Kuzey Denizi'ne açılan gemiler Eskimo Burnu, Cape Town ya da Karaçi gibi yerlere yavaşlıyor, Britanya'dan götürdükleri işlenmiş mallara karşılık, memlekete gıda ve hammadde getiriyordu. Açık denizlerde cirit atıyor, donanmaya kö-

mür, demiryollarına ray, fabrikalara imalat makineleri, toprakları savunan askerlere malzeme, insanlara binek araçları ve giysiler taşıyordu; geriye getirdikleri mallar içinse birkaç örnek vermek yeterli: Hindistan'dan ipek, pamuk, kauçuk, pirinç, çay, Kanada'dan balık ve kürk, Afrika'dan kakao ve fildişi, Avustralya'dan altın ve koyun eti, Güney Afrika'dan elmas, ananas, muz, Seylan'dan çay, Arabistan'dan baharat, Karayipler'den şeker, limon ve (çorba yapmak için) kaplumbağa.

Middlesbrough kalabalık ve pisti, oysa kozmopolit Newcastle kent tasarımcılarının övünç kaynağıydı; işlek yolları, geniş meydanları ve Avrupa'nın en zarif bulvarlarından biri sayılan, iki yanı ağaçlı, şık Grey Caddesi'yle ferah, düzenliydi. Klasik üsluptaki yapıları, görkemli binaları, birinci sınıf Royal Tiyatrosu'yla alkışlanası bir kent. Hareketli ticaret merkezi, girişimcilere bankalardan kredi alma olanağı ya da Merkez Borsa'nın kubbeli binasında şansını deneme olasılığı sunuyordu. Dükkânları dünyanın her yanından gelen mallarla dolup taşmaktaydı: Keşmir şalları, Yukon fok kürkleri, Güney Afrika elmasları, Hint yakutları, Çin çayı, Fransız şarabı. Kitapçılarda Suriye, Mısır ve Hindistan gibi sayısız ülkenin tanıtım kitaplarını bulmak mümkündü.

Hindistan neredeyse herkesin bir akrabasının, bir dostunun ya da bir tanışının bulunduğu yerdirdi elbette. Yaklaşık yirmi bin İngiliz görevli, çoğunluğu Hindu ve Müslüman olan, iki yüz elli milyon Hintlinin yaşamını denetliyordu; hem ihraç ettiği tarım ürünleri hem de neredeyse her şeyini Britanya topraklarından getirtmesi, Hindistan'ı imparatorluk tacının en parlak, en gözde mücevheri yapıyordu. Britanyalılar bu ülkeye sürekli gidip gelmekteydi; Ümit Burnu'nu dolaşan gemilerle dört ayda yapılabilen bu yorucu, çetin deniz yolculuğu 1869'da Süveyş Kanalı'nın görkemli açılışıyla üç haftaya inmiş, Newcastle dükkânlarına çok daha fazla malın çok daha kolay akmasını sağlamıştı.

Kentin tüccarları, buraya alışverişe gelen milyonerler sayesinde iyice zenginleşti. Newcastle'a ithal Mısır pamuğundan yapılmış gömlek ya da karısına armağan olarak Afrika malı,

fildişi bir kolye almak için sıkça gelenlerden biri de, Gertrude Bell'in büyükbabası, tanınmış sanayici Isaac Lowthian Bell'di.

* * *

Lowthian Bell tam da dönemin gereksindiği kişiydi: bilimsel eğitimle işlek bir sanayi dehasının az rastlanır bir bileşimi. 1816'da doğmuş, Almanya, Danimarka, Edinburgh Üniversitesi, Sorbonne ve Marsilya'da fizik, kimya ve maden mühendisliği eğitimi aldıktan sonra, yirmi dört yaşındayken, babasının Newcastle'daki demir fabrikasında çalışmaya başlamıştı. Kısa bir süre sonra, demir cevherini eritecek ocakların açılmasına öncülük etti ve İngiltere'nin ilk alüminyum üretim fabrikasını kurdu. 1844'te iki kardeşiyle birlikte Bell Kardeşler'i kurdu; giderek büyüyen şirket demir filizi imalathanelerinin, kömür ve kireçtaşı ocaklarının, çelik işletmelerinin sahibi oldu. Daha çok Lowthian Bell'in olağandışı enerjisi ve öngörüsünden beslenen şirket, 1870'lerde kuzeydoğunun en büyük, en önemli demir işleme tesisi oldu. Kırk yedi binden fazla çalışanıyla İngiltere'de kullanılan bütün demirin üçte birini üretiyordu.

Lowthian Bell gittiği her yerde büyük saygı gören biriydi. Northumbria'nın demiriyle kömürünü kimse onun kadar bilemezdi; işin ister sayısal veri kısmı olsun, isterse bilimsel yanı, yanıtlayamayacağı tek bir soru yoktu. Meslektaşlarının tamamından kat kat eğitilmiş biri olarak (zamanın girişimcileri eğitimi, birikimi pek önemsemezdi), Northumbria sanayisinin sözcüsü, Kuzeydoğu Demiryolları'nın yöneticisi, kimya ve maden mühendisliği alanındaki beş ayrı sivil kurumun başkanıydı. Ayrıca, çok sayılan bir bilimadamıydı ve ülkenin en saygın bilimcilerini barındıran Kraliyet Derneği'nin üyesiydi; fen, maden mühendisliği ve sanayi çalışmaları için aldığı pek çok ödülün yanı sıra, ilk Bessemer altın madalyasını kazanmıştı. Sayısız makalesi, demir çelik üretimine çok önemli katkıları olan, iki kitabı yayımlanmıştı: *Chemical Phenomena of Iron Smelting* [Kimyasal Bir Fenomen: Demir Tasfiyesi] ile *Principles of the Manufacture of Iron and Steel* [Demir ve Çelik Üretiminin İlkeleri].

Arap Yarımadası'nın her yanında "Çöl Kraliçesi" diye adlandırılan Gertrude Bell, Kraliçe Victoria döneminin seçkin bir ailesi ve ayrıcalıklı çevresi içinde yetişmesine karşın, bu çevrenin sunduğu nimetlere sırt çevirip yaşamını Arabistan çöllerinde sürdürmeyi yeğledi. Bölgeyi karış karış gezerek haritalar çıkardı, kazılara katıldı. Çeşitli aşiretlerin ve hiziplerin üyesi olan siyaset adamlarıyla ve dinî liderlerle olduğu kadar halkla da kaynaştı. Gertrude Bell'in Arabistan'da böylesine benimsenmesi, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz istihbarat servisinin onu en uygun kişi olarak görevlendirmesiyle sonuçlandı. Arabistanlı Lawrence olarak bilinen T.E. Lawrence'ı da bir anlamda yetiştiren, ona yol gösteren, akıl hocalığı yapan, onun nüfuzlu kişilerle ilişki kurmasını sağlayan da Gertrude Bell oldu.

Bell, savaştan sonra Arabistan'daki yaşamını sürdürdü ve günümüz Ortadoğu'sunun biçimlenmesinde büyük rol oynadı. O dönemde İngiltere'nin en güçlü kadını durumuna gelen Gertrude Bell, başta Irak olmak üzere Arap Yarımadası'ndaki ülkelerin sınırlarının çizilmesinde belirleyici oldu. *Çöl Kraliçesi*, bir anlamda Osmanlıları Arap Yarımadası'nda arkadan hançerleyen Lawrence'tan çok Bell olduğunu gösteriyor. Bu çabalarının amacı, Arap halklarının özgürlüğü ya da İngiltere'nin petrol yataklarına egemen olması mıydı? Yoksa büyük bir aşkla tutkun olduğu sevgilisinin Çanakkale'de ölümünden sorumlu tuttuğu Osmanlılara (belki de bilinçaltında) beslediği bir öç alma duygusu mu?..

#arapyarımadası #getrudebell #arabistanlılawrence #çöl #ortadoğu
#petrolyatakları #osmanlı #siyaset

